

Jaarthema 2013: Vrijheid spreek je af

Op 5 mei 1945 eindigde de oorlog in Nederland. Niet met een allesbeslissende slag, maar met een handtekening aan een tafel. De plaats waar de onderhandelingen plaatsvonden, Hotel De Wereld in Wageningen, is er beroemd om geworden.* Vervolgens werden afspraken gemaakt en overeenkomsten en verdragen gesloten, waarmee het Europa-in-oorlog langzaam veranderde in naoorlogs Europa. Vrijheid begon met afspraken op papier. Pas op 15 augustus 1945 kwam de oorlog in het gehele Koninkrijk der Nederlanden officieel ten einde toen de Japanse bezetter in Nederlands-Indië zich overgaf.

Vrijheid krijgt vorm – praktisch en juridisch – in afspraken, regels en verdragen. ‘Verdragen van vrijheid’ heeft een dubbele betekenis. Ten eerste verwijzen verdragen naar afspraken die op papier met handtekeningen zijn bezegeld. Ten tweede duidt het werkwoord verdragen erop dat vrijheid letterlijk door mensen verdragen of ondergaan moet worden, omdat zij zich aan gemaakte afspraken dienen te houden. Verdragen brengen vrede en vrijheid, maar betekenen ook beteugeling, matiging en onthouding. Vrij zijn doe je nooit alleen, altijd samen. En daar zijn afspraken voor nodig. Vrijheid spreek je af.

5 mei 1945 is de dag van de bevrijding en daarmee ook de dag van nieuwe afspraken en zelfopgelegde beperkingen. Na 5 mei 1945 is verder gebouwd aan een fijnmazig systeem van bevrijdende afspraken. Afspraken die ons beperken, maar ontplooiing mogelijk maken. De welvaart van vandaag is een product van de zelf opgelegde beperkingen van toen.

Bevrijdingsdag is een moment om stil te staan bij afspraken die onze vrijheid borgen. Om deze afspraken niet te vergeten, is het nodig om ze te onderhouden en te actualiseren. Veel afspraken over vrijheid zijn inmiddels niet meer weg te denken uit ons bestaan. Oorlog binnen Europa lijkt velen onvoorstelbaar, zelfs al speelden de oorlogen in Joegoslavië zich nog maar kort geleden af. We zijn vergeten dat oorlog in Europa eeuwenlang de constante was. De afspraken van 1945 zijn in twee generaties uitgegroeid tot gekoesterde waarden over onder andere vrijheid, democratie, burgerschap en rechtsstaat. Voorwaarde voor de ondenkbaarheid van oorlog is dat deze principes levend en actueel blijven. Daarom is vrijheid gebaseerd op afspraken die onderhoud nodig hebben.

Afspraken geven het vermogen om te doen, maar betekenen ook laten. Ze bieden ruimte, maar begrenzen ook. Ze nemen belemmeringen weg, maar werpen ook nieuwe grenzen op. Vrijheid is wederkerig. Het is niet iets wat is, het is iets wat mensen samen maken. Afspraken helpen daarbij. Ook – of juist – als afspraken soms in de weg zitten. Goede afspraken over vrijheid knellen.

De geschiedenis kent vele verdragen, nauw verbonden met oorlog, agressie en gewapend conflict. De Vrede van Utrecht, ondertekend in 1713, wordt gezien als een keerpunt in de Europese geschiedenis. Voor de eerste keer paste men diplomatie toe in plaats van strijd om een conflict te beëindigen: de methode van onderhandelen zegvierde in plaats van het gevecht.

Verdragen beslechten de strijd en bezegelen de vrede. Maar niet elk vredesverdrag werkt goed. Soms is het (ongewild) een pauze op weg naar de volgende oorlog. In de Spiegelzaal van het Paleis van Versailles werden na de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) de vijandigheden tussen Duitsland en de geallieerden beëindigd.

Maar vanwege verstikkende afspraken die Duitsland van de geallieerde overwinnaars kreeg opgelegd, werd het een opmaat naar een volgend conflict. Soms brengt het verdrag geen vrede, maar is het de kiem voor een volgende oorlog. Als wraak en genoegdoening de basis van een verdrag zijn, dan is de houdbaarheid ervan beperkt.

Ook de afspraken uit de meidagen van 1945 hadden hun keerzijde. Ze brachten vrede, maar niet overal vrijheid. De geallieerde mogendheden maakten afspraken over hun invloedssfeer binnen Europa. Die vormden de basis voor de deling van Duitsland en Europa tijdens de Koude Oorlog. Nadat in Nederlands-Indië de Tweede Wereldoorlog was beëindigd, brak een nieuwe strijd los. De strijd ging om de soevereiniteit van Indonesië, dat op 17 augustus 1945 zijn onafhankelijkheid had uitgeroepen.

Afspraken over vrijheid zijn niet het exclusieve domein van regeringen en diplomaten. Het gaat om afspraken tussen staten, om afspraken binnen staten van burgers met een overheid en vooral om afspraken tussen mensen. Ons dagelijks leven is vol met afspraken. Afspraken ordenen het sociaal verkeer, stellen ons tot handelen in staat en bieden ruimte om te ontplooiën, ondernemen en ontwikkelen. Soms zijn het afspraken die de staat mogelijkheden geven om te sturen, vaak ook zijn het afspraken die de burger bescherming bieden ten opzichte van de staat. Verdragen gaan niet alleen over oorlog en vrede. Verdragen gaan ook over integratie, samenwerking en partnerschap. Europese samenwerking, oorspronkelijk bedoeld om een nieuwe oorlog te voorkomen, heeft geleid tot economische eenheid. Vrije markten, afspraken en regels ordenen het verkeer van werknemers tussen landen. Het Verdrag van Schengen uit 1985 gaat niet over oorlog en vrede, maar over het vergroten van bewegingsvrijheid binnen een aantal Europese landen.

Op 5 mei vieren we de afspraak die de oorlog beëindigde en de vrijheid in deed luiden. Verdragen kunnen groeien, ze zijn niet onveranderlijk. Voorkeuren en omstandigheden kunnen wijzigen. Partijen willen er misschien onderuit, of het verdrag wordt ingehaald door de actualiteit. Nieuwe betrokkenen dienen zich aan. Past het oorspronkelijke verdrag nog bij de nieuwe tijd? Dit is een vraag die tot stevige discussies kan leiden. Verdragen zijn immers niet voor altijd en eeuwig, maar ook niet voor zomaar even nu. Onze bevrijdende afspraken vereisen permanent gesprek. Dat is soms moeilijk, maar wel nodig. Op het debat over afspraken mag nooit een taboe rusten. Uiteindelijk zijn het de afspraken, de woorden, die de wapens en de strijd temmen. Vrijheid spreek je af. Laten we over de afspraken in gesprek blijven.

* De capitulatie van de Duitse bezetter werd op 6 mei ondertekend in Wageningen. Met deze capitulatie kwam de oorlog in het Europese deel van het Koninkrijk der Nederlanden ten einde. De oorlog in Nederlands-Indië duurde voort tot de overgave van Japan op 15 augustus 1945. 5 mei is de symbolische datum waarop Nederland de bevrijding van de Duitse en Japanse bezetter viert.